

1 Catarino (?), RASPELO — Zadar, crkva sv. Krševana (detalj)

Ivo Petricioli

Jedno Catarinovo djelo u Zadru?

Veliko slikano raspelo koje se sačuvalo u zadarskoj crkvi sv. Krševana odavna je poznato. Pošto ga je spomenuo *Bianchi* god. 1877,¹ opširnije ga je obradio *Sabalich* 1906. objavivši i njegovu fotografiju.² Sabalich nije bio stručnjak te njegova domišljanja o stilskoj pripadnosti i datiranju tog raspela nemaju važnosti. Od stručnjaka prvi ga je spomenuo *A. Venturi*, ali samo usput, govoreći općenito o slikanim raspelima.³ *Van Marle*⁴ ga pozna po *Dudanovoj*⁵ publikaciji, i smatra slikarskim djelom u kome se prepliću bizantski i talijanski elementi. Datira ga u kasno XIV st. God. 1932. proučavali su ga *Cecchelli* i *Karaman*. *Cecchelli* ga je da-

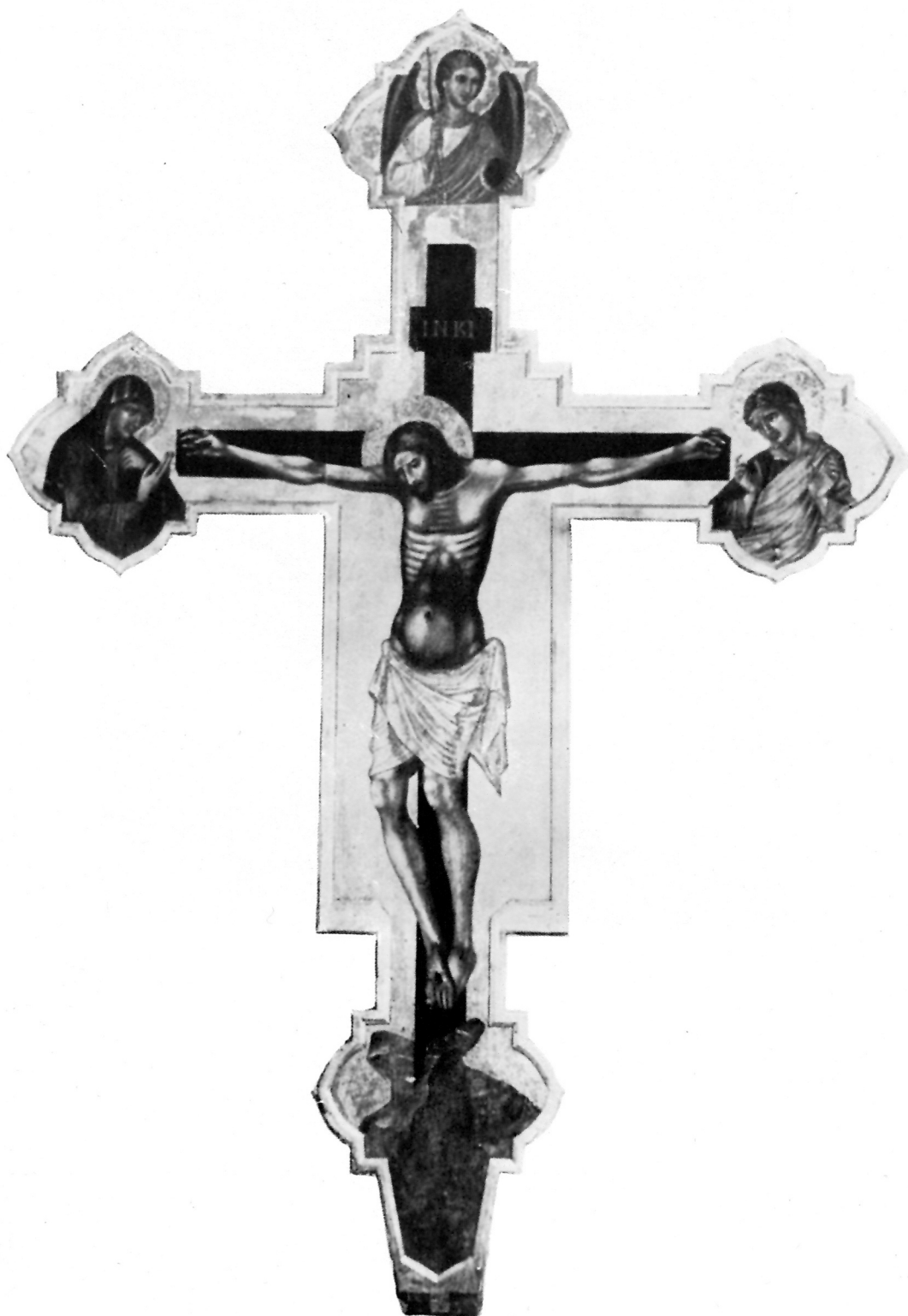
¹ C. F. Bianchi, *Zara christiana I*, Zadar 1877, 306, 417.

² G. Sabalich, *I dipinti delle chiese di Zara*, Zadar 1906, 26—27. Sabalich iznosi neosnovanu pretpostavku da se raspelo nalazilo u crkvi sv. Tome (Silvestra).

³ A. Venturi, *Storia dell'arte italiana*, Vol. V. 29.

⁴ R. van Marle, *The development of the Italian Schools of Painting Vol. IV*, the Hague 1924, 94, fig. 46.

⁵ A. Dudan, *La Dalmazia nell'arte italiana*. Vol. II, Milano 1922, 371.

2 Catarino (?), RASPELO — Zadar, crkva sv. Krševana

tirao u XIV st., istakao njegove slikarske značajke, usporedivši ga sa slikanim raspelom iz samostana sv. Marije i povezao sa sličnim raspelima u Dalmaciji koje su slikali »*Artisti locali, che subiscono qualche influsso dell'arte toscana*«. ⁶ Karaman ga je ubrojio među djela dalmatinskih slikara XV st. ⁷

Danas pošto je to raspelo stručno resturirano⁸ i što raspolažemo novim podacima, možemo ga promatrati s novog aspekta.

Raspelo je visoko 3,53 m, široko 2,49. Imalo je okvir od kojega su se sačuvali tragovi na rubu. Bez sumnje je okvir bio bogato ukrašen izrezbarenim i pozlaćenim

3 Catarino (?) RASPELO (detalj s likom Bogorodice)

gotičkim motivima kao na nekim od dalmatinskih slikanih raspela (u Dubrovniku, Korčuli, Trogiru).⁶ Pored raspetog Krista, na proširenim krajevima križa, naslikana su po uobičajenoj ikonografiji poprsja Bogorodice, Ivana i arhanđela. Pozadina je likova pozlaćena zlatnim listićima. Kristovo tijelo je vitko, anatomija je prilično stilizirana, perizom je izrazitih gotičkih karakteristika. Izraz boli Bogorodice i Ivana dosta je naglašen, ne samo grimasama nego i položajem tijela. Naslikan križ na kome visi Krist utaknut je u stijenu. Nije se sačuvala Adamova lubanja koja je bila naslikana u udubini te stijene. Originalne slikane površine dosta su oštećene, doživjele su dosta premaza uljene boje, naročito prilikom temeljite ali nestručne restauracije koja je uslijedila negdje krajem prošlog stoljeća. Sabalich je objavio fotografiju već restauriranog raspela, dok su Venturi¹⁰ i Karaman¹¹ objavili stariju fotografiju na kojoj se vide razna oštećenja. Najveće se nalazilo na poprsju arhanđela, tako da mu je cijelo lice nedostajalo. Kad je nedavno raspelo bilo ponovno restaurirano, bilo je poteškoća upravo oko tih novijih premaza koji su bili sasvim srasli s originalnim namazima boje. Danas možemo originalnu fakturu proučiti na križu, na većem dijelu korpusa, na rukama i dijelu lica Bogorodice, na poprsju Ivana i djelomično na odjeći arhanđela. No i te su površine na mnogo mjesta lišene završnih poteza kista, tako da je slikarev »rukopis« teško pratiti.

⁶ C. Cecchelli, *Catalogo delle cose d'arte e di antichità*, Zara, Rim 1932, 155.

⁷ Lj. Karaman, *Notes sur l'art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie*, »L'Art chez les Slaves« (Recueil Uspenskij) II partie. Paris 1932. 356.

⁸ Restaurirao ga je akad. slikar Mario Kotlar u Restauratorskom ateljeru Instituta Jug. akademije u Zadru. O zahvatu v. III

Križ je crn, jednako tako i tabla na kojoj su bijela slova I. N. R. I. Korpus je slikan od tamnog na svijetlo, inkarnat je hladno žučkast pa smeđa boja fonda dominira. Boja kose i brade, premda je slikana toplijom smeđom bojom, stapa se s bojom tijela, tako da se korpus doima poput monokromnog crteža. I perizom slikan bijelom bojom s mnogim sjenama nabora stapa se s hladnim tonovima korpusa. Perizom je ukrašen dvjema vertikalnim trakama koje su slikane crvenim i sivim linijama gusto poredanim. Marija je u karakterističnom plavom maforionu i haljini boje ciklame. Maforion je obrubljen zlatnim biljnim ornamentom, koji je jako oštećen. Ivanova je odjeća obrnutim redom obojena: haljina je plava, a plašt boje ciklame. Na rubovima haljine naslikan je zlatni friz rombova i trapeza, sasvim grafički obrađen. Plašt je obrubljen frizom s ornamentom koji imitira arapsku kaligrafiju. Arhanđeo ima žučkastu haljinu, crven plašt i zelena krila. Kugla je plava sa zlatnim tankim križem. Krakovi križa završavaju volutama, a između njih su naslikane četiri spirale. Žezlo je na krajevima ukrašeno ljljanovim cvjetovima. Rub arhanđelove haljine ukrašen je grafičkim motivom niza kvadrata isprespješčenih dijagonalama. Inkarnat je i na tim trima likovima slikan od tamnog na svijetlo. Ističu se tamne sjene fonda, rumenilo na licima i usnama Marije i Ivana (lice arhanđela je novo!). Na smeđoj Ivanovoj kosi vide se tanki pramenovi slikani

izložba restauriranih umjetnina Restauratorskog ateljea, Zadar 1966 (katalog izložbe), (5).

⁹ Prilikom spomenute restauracije postavljen je nov jednostavan okvir.

¹⁰ Venturi, o. c., 34.

¹¹ Karaman, o. c., Pl. LI.

4 Catarino (?) RASPELO (detalj s likom sv. Ivana)

svjetlijom i tamnijom bojom. Aureole su puncirane. Naročito je bogato ukrašena Kristova aureola. Između krakova križa, koji se inače redovito javlja na Kristovoj aureoli, puncirane su biljne volute raščlanjenih listova. Aureole ostalih triju likova imaju jednaki jednostavan gotički biljni motiv.

Kad se ovo raspelo usporedi s drugim slikanim raspelima iz dalmatinskih crkava, ono pokazuje znatne razlike. Njegov se slikar očituje kao zreo umjetnik s naglašenom ličnom notom. Uz vrlo dobro poznavanje slikarskog zanata, na raspelu se uočava izvjesna oporost u oblikovanju likova.

Nedavno je *K. Prijatelj* našao u ostavštini zadarskog historičara *G. Prage*, koja se čuva u biblioteci Marciani u Veneciji, prijepis jednog spisa zadarskog notara *Artikucija de Rivignano* u kojem se govori o dvjema oltarnim slikama (ancone) i jednom križu koje su morali za zadarski dominikanski samostan sv. Platona izraditi mletački majstori, drverazbar *Andrija* i slikari *Pietro di Nicolò*, *Donato* i *Catarino*.¹² Radi se o punomoći koju je dobio zadarski dominikanac *Grgur* iz *Nina* od svog priora a datirana je 1. XI 1386. *Grgur* je putovao u Veneciju pa je u ime samostana morao od navedenih majstora tražiti da izvrše ranije preuzetu obavezu (v. prilog).

Prema navodima *Bianchija* raspelo iz crkve sv. Krševana nalazilo se ranije u crkvi dominikanaca, a na sadašnje mjesto je dospjelo tek pošto je ta crkva zatvorena god. 1807. Podaci o izradi križa za dominikansku crkvu mogli bi se dakle odnositi upravo na naše raspelo.

Navedeni dokument sam po sebi ne kaže je li obaveza mletačkih majstora izvršena, a nisu se sačuvali ni drugi povijesni izvori koji bi to potvrdili. *Sačuvalo se samo raspelo i na njemu je da odgovori na to pitanje.* Jedino stilska i slikarska analiza njegovih figura može nas dovesti do pozitivnog ili negativnog odgovora.

Mislim da bi odgovor mogao biti pozitivan jer su njegove stilske osobine i slikarski rukopis blizi djelima mletačkog slikara *Catarina*. *Catarino* je surađivao sa slikarom *Donatom*. God. 1367. isplaćeni su za slikano raspelo koje su zajednički izradili za crkvu *S. Agnese* (nije se sačuvalo). God. 1372. zajedno su potpisali sliku *Krunjenja Gospe*, koja se danas čuva u venecijanskoj galeriji *Querini — Stampalia*. Do spomenutog zadarskog dokumenta (god. 1386) ne spominju se zajedno. U prosincu 1374. *Catarino* je sam naslikao poliptih za crkvu *S. Giorgio Maggiore* u Veneciji, koji je, na žalost, propao. U ožujku slijedeće godine potpisao se na slici *krunjenja Gospe* danas u galeriji *Akademije* u Veneciji. *Catarinovi* potpisi nalaze se na *Triptihu* koji ima u centru opet *krunjenje Gospe*, a sa strana sv. *Luciju* i *Nikolu Tolentinskog* također u venecijanskoj Akademiji, na *Poliptihu* danas u *Walters Art Gallery* u *Baltimoru* (nekad u zbirci *conte Orsija* u *Anconi*) i na slici *Gospe* (*Madona dell'Umiltà*) u *Worcesteru*. Pripisuju mu se još dvije *Gospine* slike, jedna u veneci-

¹² *K. Prijatelj*, *Novi podaci o zadarskim slikarima XIV—XVI st.*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji« 13, Split 1963, 104; *Isti*, *Un documento zaratino su Catarino e Donato*, »Arte Veneta« XVI, Venezia 1962, 145.

janskoj crkvi S. Francesco della Vigna i jedna u Museo del Palazzo Venezia u Rimu, a radionici Donatovoj i njegovoj pripisuje se *Triptih* u lenjingradskom Eremitažu (u centru Bogorodica s djetetom na prijestolju, a sa strana sv. Franjo i sv. Dominik).¹³

Slike koje je Catarino sam naslikao znatno se razlikuju od one koju je izradio zajedno s Donatom. Tim lakše je uočiti razlike, što dvije slike s potpisom samog Catarina imaju istu ikonografsku shemu one koju su zajedno potpisali. Dok je krunjenje u galeriji Querini — Stampalia konzervativno djelo vezano još uz raniji opus majstora Paola s jakim reminiscencijama na Bizant (gusto hrizografirana odjeća), Catarinove slike su slobodnije, ekspresivnije, sasvim gotičke. Te razlike su izazvale sumnje da li je Catarino na potpisu slike u galeriji Querini — Stampalia identičan s Catarinom, autorom drugih slika. No već je Testi istakao da je Donato stariji majstor i po tome konzervativniji, a Catarino »*più giovane e quindi novatore*«. ¹⁴ Pallucchini tu misao još jasnije izražava i još bolje definira Catarina kad kaže da je »*più rozzo ma più disinvolto*«. Dok je u zajednici s Donatom bio podložan njegovom dvorskom ukusu (»*gusto aulico*«), ukusu starijeg majstora koji se uostalom prvi potpisao, Catarino radeći sam »*rivela*

¹³ L. Testi, *Storia della pittura veneziana*, Parte I, Bergamo 1909, 236—246; R. Pallucchini, *La Pittura veneziana del Trecento*. Venezia — Roma 1964, 195—199, fig. 603—610.

¹⁴ Testi, o. c. 241.

¹⁵ Pallucchini, o. c. 197, 198.

¹⁶ Posebno bih istakao da Marija na našem raspelu drži desnu ruku u identičnom položaju kao Marija na Catarinovim »Kru-

la sua mediocrità, ma anche una vivacità popolare che comprende le esigenze dei tempi nuovi«. ¹⁵

Ako usporedimo likovne kvalitete našeg raspela s Catarinovim opusom, naći ćemo dosta dodirnih tačaka. Mogao sam ga lično usporediti samo sa slikama koje se nalaze u Veneciji, a mislim da bi se još najviše usporedaba našlo s poliptihom u Baltimoreu. Iako su likovi na slikama u Veneciji manji u odnosu na likove na našem raspelu, analogija se može naći dosta: u naborima odjeće, u modelaciji ruku, u karakterističnim fizionomijama (ovalna lica u poluprofilu s malim ustima i velikim očima) tvrdim kretnjama ruku i drugim pojednostima. ¹⁶ Krist na križu na našem raspelu s dugim markantnim nosom i niskim čelom sličan je Kristu na potpisanom krunjenju iz ožujka 1375. ili bradatim svecima na poliptihu u Baltimoreu. Tugujući Ivan ima fizionomiju mladolikih i svetaca i svetica Catarinovih koja se lako raspoznaje usprkos Ivanovoj grimasi boli.

Usudio bih se iznijeti mišljenje da je god. 1386. misija dominikanca Grgura urodila plodom i da je naše raspelo tom prilikom zaista nabavljeno, te da bi njegov autor mogao biti majstor Catarino. Ako je ova atribucija tačna, ovo bi raspelo bio zanimljiv doprinos Catarinovu opusu. ¹⁷

njenjima«. Grafički tretirani ornamenti na rubovima haljina istog su karaktera na našem raspelu i na Catarinovim likovima.

¹⁷ Nedavno je *Francesca d'Arcis* pripisala Catarinu slikano raspelo u župskoj crkvi u Cadoneghe blizu Padove, (*Per il catalogo di Catarino*, *Arte veneta XIX*, Venezia 1965, 142—143). U komparaciji se služi uglavnom poliptihom iz Baltimora. Naše raspelo ima vitkije Kristovo tijelo i drukčiju Kristovu fizionomiju, ali u modelaciji ruku i toraksa ima mnogo sličnosti.

PRILOG:

Punomoć koju prior dominikanskog samostana u Zadru izdaje fra Grguru iz Nina, dominikancu iz istog samostana

(MCCCLXXXVI, ind. VIII^a) die primo mensis novembris Jadre in loco et monasterio Sancti Platonis ordinis fratrum predicatorum presentibus ser Damiano quondam ser Johannis de Varicassis et ser Petro dicto Perençano de Padua iurato notario Jadre testibus.

Venerabilis dominus frater Johannes de Sibenico prior monasterii sancti Platonis ordinis fratrum predicatorum de Jadra et frater Thomas senior de Jadra eiusdem ordinis de consensu eiusdem domini prioris fecerunt dominum fratrem Gregorium de Nona eiusdem loci [et] ordinis presentem et acceptantem eum potestate substituendi ad petendum exigendum et recuperandum ab Andrea intagliatore lignaminis de contrata Sancti Luce claudo et a Petro Nicolai pictore de contrata sancte Marine et magistro Donato pictore et a Catarino pictore habitatoribus Venetiarum Venetiarum in contrata Sancti Luce unam crucem et duab anconas ad quas dicti intagliator et pictores ipsis constituentibus tam comuniter quam divisim obligati existunt. Et ad solvendum eis et eorum cuilibet residuum pretii quod eis dare promiserunt et facere pro certo pretio. Et si opus fuerit ad faciendum de receptione omnibus quietationem perpetuam et pactum de non petendo. Item ipse dominus prior fecit eundem fratrem Gregorium suum procuratorem ad petendum exigendum et recuperandum a fandeco bladi civitatis Venetiarum et a supstantibus in eo ducatos auri ducentos cum lucro quos dare tenebatur domine Magdalene de Cafradelo de Venetiis uxori ser Martini Nicolai Petri de Sibenico. Et ad faciendum de ipsis receptionem finem et remissionem et pactum de non petendo. Et ad omnes causas si expedient quas predictorum occasione habituri sunt cum predictis tam in agendo quam in defedendo coram quocumque iudice competenti ad agendum petendum deffendendum respondendum etc. Et generaliter etc. dantes etc. promittentes etc. relevantes etc. sub obligatione omnium suorum bonorum propriorum etc (a u t o g r.) Ego Georgius de Matafaris

Spisi zadarskog notara Artikucija de Rivignano
Instrumenti (Bastardelli) B. IV F. III sv. 2
Historijski arhiv u Zadru

UN' OPERA DI CATARINO A ZARA?

La croce dipinta che si trova oggi nella chiesa di S. Grisogono (Krševan) a Zara (Zadar) e che in origine apparteneva alla chiesa dei domenicani, non è stata finora particolarmente trattata negli studi sulla pittura dalmata.

L'autore, basandosi su un documento del 1 novembre 1386 del notaio zaratino Articuzio de Rivignano in cui è menzionato un obbligo dei pittori veneziani Pietro di Nicolò, Donato e Catarino e dell'intagliatore Andrea verso il monastero dei domenicani di Zara di eseguire due »ancone« e una croce, — e comparando le caratteristiche stilistiche e pittoriche della croce in questione con le opere del pittore Catarino, propone l'ipotesi che la croce sia un' opera di Catarino.